

Temat: Czym jest esej?

Czas realizacji: 1 godz.

Cele zajęć

■ Cel ogólny

Zdobycie wiedzy na temat eseju, nabycie umiejętności analizy tekstu eseju pod kątem jego najważniejszych cech gatunkowych.

■ Cele szczegółowe

Uczeń:

- z zaangażowaniem bierze udział w dyskusji,
- wie, czym jest esej,
- przedstawia, na czym polega specyfika eseju,
- gromadzi argumenty na określony temat,
- wymienia zasady organizacji tekstu eseju,
- analizuje różne teksty i wskazuje cechy eseju,
- poszukuje tematów będących źródłem tekstu dziennikarskiego,
- sprawnie posługuje się poprawną odmianą polszczyzny pisanej i mówionej.

■ Metody i formy pracy:

- metody aktywizujące – burza mózgów, dyskusja,
- rozmowa kierowana,
- ćwiczenia redakcyjne,
- ćwiczenia z tekstami prasowymi,
- praca z komputerem z dostępem do Internetu,
- indywidualna praca analityczna i redakcyjna.

■ Środki dydaktyczne:

- karta pracy: *Czym jest esej?*
- materiały dla nauczyciela: *Czym jest esej?*
- „Po polsku. Literatura, język, komunikacja. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum.Kl.3.”, red. L.Adrabińska-Pacuła, A.Hącia, J.Malczewska, J.Olech, WSzPWN,
- fragmenty różnych tekstów prasowych,
- komputer z dostępem do Internetu, m.in. stron: wikipedia, jezyk-polski.pl, kulturalna polska.pl .
- komputer, tablica, arkusze papieru, flamastry.

■ Przebieg lekcji

1. Faza wstępna / prezentacja (5 min.)

- Nauczyciel prosi, by uczniowie zaprezentowali wyniki swej pracy domowej. Uczniowie mieli przeczytać z dowolnego czasopisma tekst, który byłby opatrzony (np. na paginie, nad tekstem) nazwą: 'esej'. Po przeczytaniu artykułu uczniowie mieli zapisać swoją krótką opinię o przeczytanym w tekście : jaki temat porusza.
- Chętni uczniowie prezentują wyniki swej pracy na forum; wymieniają, jakie tematy zostały poruszone w przeczytanych przez nich tekstach – wszyscy uczniowie zapisują przykładowe tematy esejów (*zad.1. z Karty pracy*)

Temat: Czym jest esej?

2. Faza realizacyjna

a) Co zawiera esej?- analiza/ praca indywidualna (15 min.)

- Nauczyciel poleca uczniom, by przeczytali tekst eseju Jacka Pałkiewicza „Zachłanny świat” o współczesnym konsumpcjonizmie w kulturze Zachodu (z książki pt. „Syberia”) , na str. 162-163 podręcznika „Po polsku. Literatura, język, komunikacja. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum.Kl.3.”, red. L.Adrabińska-Pacuta, A.Hęcia, J.Malczewska, J.Olech, WSPWN, a podczas czytania zwrócili uwagę na kompozycję tekstu, sposób wyrażania opinii przez autora, przytaczane przez niego informacje i problem poruszony w tekście.
- Po przeczytaniu eseju uczniowie wykonują zadania związane z tekstem przeczytanego eseju: *zad. 1 a –f str. 163-164* (wskazują główny temat eseju, w formie mapy myśli zapisują układ kompozycyjny tekstu, wskazują te części eseju, w których autor wyraża swoje opinie i oceny, wskazują, na jakie autorytety powołuje się autor eseju oraz jaka funkcję pełni przywoływanie danych statystycznych, zwraca uwagę na kompozycję tekstu, a szczególnie początek i koniec eseju).
- Uczniowie na forum odczytują swoje zadania.

b) Definicja eseju/ praca grupowa (15 min.)

- Nauczyciel prosi, by uczniowie, pracując w grupach i korzystając z różnych źródeł dostępnych w Internecie oraz z materiałów udostępnionych przez nauczyciela (dostępnych w Materiałach dla nauczyciela), ustalili zapisali zwięzłe informacje na temat cech gatunkowych eseju, jego stylu, rodzajów eseju (zadania dla grup znajdują się w Materiałach dla nauczyciela).
- Po ustalonym czasie liderzy grup na forum prezentują wyniki pracy grupy, a nauczyciel poleca wszystkim uczniom sporządzenie notatki z wystąpienia liderów grup o eseju (*zad. 2. z Karty pracy*).

c) Szukamy cech eseju w tekście / praca indywidualna (7 min.)

- Nauczyciel prosi, by uczniowie zastanowili się, co decyduje o tym, że przeczytany przez nich tekst Jacka Pałkiewicza „Zachłanny świat” można uznać za esej. Chętni uczniowie prezentują swe opinie na ten temat.
- Nauczyciel prosi , by uczniowie zapisali swe wnioski na temat cech eseju w tekście „Zachłanny świat” (*zad.3. z Karty pracy*).
- Wybrani uczniowie na forum prezentują wyniki swej pracy.

3. Faza podsumowująca (3 min.)

- Burza mózgów i wypowiedzi uczniów na temat: „ Czy wszystko „nadaje się” na temat eseju?.Uczniowie podają przykłady tematów, którymi mogliby zająć się w esejach pisanych do szkolnej gazety. Propozycje uczniów nauczyciel zapisuje na tablicy.

■ Ewaluacja/samodzielna praca uczniów

Przeczytaj w szkolnej gazetce „Agrafka” tekst, który opatrzone jest (np. na paginie) terminem esej (np. tekst Ewy Klusek „Smak Błękitnej Planety” zamieszczony gazetce „Agrafka” 6/2014) i uzasadnij, czy przeczytany tekst można uznać za esej.

Temat: Czym jest esej?

KARTA PRACY

1. Zapisz , jakie tematy poruszone w zaprezentowanych przez twoich kolegów/koleżanki esejach

.....

.....

.....

.....

.....

2. Po wysłuchaniu wystąpień liderów grup na temat eseju uzupełnij poniższe informacje na temat tego gatunku.

a) Definicja eseju .....

.....

.....

.....

b) Narodziny gatunku

.....

.....

.....

.....

.....

c) Główni twórcy obcy

.....

d) Główni twórcy polscy

.....

.....

.....

e) Cechy gatunkowe eseju (zapisz w punktach)

[illegible]

f) Cechy stylu eseju (zapisz w punktach)

Temat: Czym jest esej?

---

3. Po zapoznaniu się z informacjami na temat eseju udowodnij, że przeczytany przez ciebie tekst Jacka Pałkiewicz „Zachłanny świat” na str. 162-163 podręcznika „*Po polsku. Literatura, język, komunikacja. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum.Kl.3.*”, red. L.Adrabińska-Pacuta, A.Hęcia, J.Malczewska, J.Olech, WSzPWN można uznać za esej.

Temat: Czym jest esej?

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA

1. Materiały do ustalenia definicji eseju i jego cech

Nauczyciel może podzielić uczniów na 4 grupy i dać do opracowania mniejsze zagadnienia (np. 1. grupa- definicja i historia gatunku i twórcy, 2. grupa- rodzaje eseju, 4. grupa-cechy gatunkowe eseju, 5. grupa- cechy stylu w eseju). Nauczyciel może rozdać grupom materiały dostępne w *Materiałach dla nauczyciela* lub polecić uczniom skorzystanie z wiadomości dostępnych w internecie.

a) Zadania dla grup

GRUPA I, II

Po przeczytaniu definicji eseju na str. 161 podręcznika *Po polsku. Literatura, język, komunikacja. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum.Kl.3.*, red. L.Adrabińska-Pacuta, A.Hęcia, J.Malczewska, J.Olech, WSzPWN oraz po skorzystaniu z innych dostępnych w Internecie źródeł/stron (słownik, wikipedia, a przede wszystkim kulturalna.polska.pl oraz język-polski.pl) zapisz definicję eseju, jego krótką historię i najważniejszych twórców oraz rodzaje eseju.

GRUPA III, IV

Po przeczytaniu definicji eseju na str. 161 podręcznika *Po polsku. Literatura, język, komunikacja. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum.Kl.3.*, red. L.Adrabińska-Pacuta, A.Hęcia, J.Malczewska, J.Olech, WSzPWN oraz po skorzystaniu z innych dostępnych w Internecie źródeł/stron (słownik, wikipedia, a przede wszystkim kulturalna.polska.pl oraz język-polski.pl) zapisz najważniejsze cechy gatunkowe eseju i cechy stylowe .

b) Materiały pomocnicze o eseju dla nauczyciela i/lub uczniów

1. Definicja eseju (ze strony wikipedii)

Esej (fr. *essai* – „próba”) – forma literacka lub literacko-naukowa, prezentująca punkt widzenia autora. Esej może poruszać tematykę filozoficzną, społeczną lub artystyczną, być formą krytyki literackiej, manifestu politycznego lub też dotyczyć innych refleksji autora.

Badacze wciąż mają problem z określeniem, czym tak naprawdę jest esej. Uważa się nawet, że jego zdefiniowanie jest niemożliwe, dlatego zamiast szukać uogólnień, powinno się zająć badaniem poszczególnych tekstów eseistycznych.

Za twórców eseju uznaje się Michela de Montaigne’a, renesansowego humanistę, który napisał dzieło *Essais (Próby* z 1580 r.) i Francisca Bacona, odrodzeniowego filozofa, autora *Essays or Counsels, civill and moral*.

Temat: Czym jest esej?

2. Historia eseju

Choć za twórców nowożytnego eseju uważa się przede wszystkim dwóch szesnastowiecznych myślicieli, Michela de Montaigne'a i Francisa Bacona, w rzeczywistości eseje powstawały już w czasach starożytnych. Zwane były „szkicami” i posiadały formę luźnych przemyśleń, zazwyczaj o charakterze filozoficznym. Badacze gatunku wskazują na jego powiązanie z popularną w antyku formą dialogu, elementy eseistyczne dostrzeżono także w diatrybach cynickich, w satyrach menippejskich, w listach, sentencjach i exemplach.

Pierwowzorem eseju miały być *Moralia* Plutarcha. Innymi starożytnymi twórcami szkiców byli m.in. Platon, Seneka Młodszy (*Epistulae morales*), Marek Aureliusz czy Ciceron.

W XX wieku esej zaczął przenikać do prozy narracyjnej, głównie powieści (np. w twórczości Tomasza Manna, Roberta Musila, Kazimierza Brandysa^[1]). Zjawisko to nazywane jest eseizacją.

3. Esej w Polsce

Właściwy rozwój polskiego eseju to debiut Jerzego Stempowskiego w dwudziestolecie międzywojennym, który napisał „Pana Jowialskiego i jego spadkobierców. Rzecz o perspektywach śmiechu szlacheckiego”. Potem pojawił się Stanisław Vincenz ze swoją prozą epicko-filozoficzną „Na wysokiej połoninie”.

W okresie powojennym wielu wybitnych polskich pisarzy znajdowało się na emigracji. Wśród nich znajdowali się właśnie ojcowie polskiego eseju – wspomniani wcześniej Stempowski i Vincenz, ale także Czesław Miłosz, Aleksander Wat i Witold Gombrowicz. Musieli oni zacząć tworzyć w inny sposób, tak żeby „się porozumieć ze (zmienionym) czytelnikiem w kraju”. Tak rozpoczęła się doba intelektualnych studiów i szkiców, czyli esejów. Można więc powiedzieć, że „polska szkoła eseju” wytworzyła się na emigracji.

Potem rozwój gatunku w Polsce nabrał tempa poprzez takie nazwiska jak Herbert (np.: *Barbarzyńca w ogrodzie*, *Martwa natura z wężem*), Lem (np.: *Summa technologiae*), Kołakowski (np.: *Czy diabeł może być zbawiony i 27 innych kazań*), Jasienica (np.: *Polska Piastów*, *Polska Jagiellonów*, *Rozważania o wojnie domowej*) czy Kott (np.: *Kamienny potok*). Każdy z nich dodawał coś swojego; Herbert zawierał swoje przemyślenia dotyczące sztuki i artysty, Lem wzbogacał o filozofię i futurologię, Kołakowski – o filozofię, Jasienica – o rozważania historyczne, a Kott o krytykę literatury i teatru.

W obecnych latach najpopularniejszymi eseistami są takie postacie jak: Marek Bieńczyk, Andrzej Stasiuk, Zygmunt Kałuziński, Andrzej Kijowski, Jan Józef Szczepański, czy Jarosław Klejnocki.

4. Podział esejów (ze strony wikipedii)

Dzieląc esej na płaszczyźnie treści możemy wyróżnić:

- esej publicystyczny
- esej popularnonaukowy
- esej literacki

Płaszczyzną podziału może być podział ze względu na kompozycję, która może być uporządkowana, bądź sprzeczna z przyjętymi normami literackimi. W tym wypadku rozróżniamy:

- esej formalny

Temat: Czym jest esej?

- esej nieformalny (personalny)

Wyodrębnienia typologiczne można przeprowadzić również ze względu na użyteczność, czyli na możliwe wykorzystanie eseju przez czytelnika:

- esej odnoszący się do faktów
- esej interpretująco-wartościujący
- esej literacki

Podział ze względu na sposób wpływania na świadomość odbiorcy, polega na segregacji esejów w taki sposób, w jaki jest traktowany adresat. Mowa jest tutaj o dystansie pomiędzy nim, a nadawcą. Wyróżniamy więc:

- esej przytaczający zjawisko (opisujący)
- esej analizujący zjawisko (komentujący)
- esej przekonujący do poglądu (perswazyjny)

Ostatnią płaszczyzną podziału eseju jest podział ze względu na funkcje. Wiemy dobrze, że wyróżniamy następujące funkcje tekstów literackich: informatywna, ekspresywna, impresywna, poetycka i fatyczna. W związku z tym możemy wyróżnić:

- esej informatywny
- esej ekspresywny
- esej impresywny

5. Cechy eseju (ze strony jezyk-polski.pl)

Poetyckość

Zacznijmy od kluczowego pytania i istotę eseju. Nie jest to gatunek literacki, nie jest to też publicystyczny, ani użytkowy. Ze względu na swoje niejasne usytuowanie esej odznacza się literackim ukształtowaniem języka, w którym istotną rolę odgrywa funkcja poetycka (estetyczna), którą należy rozumieć jako artystyczne, kunsztowne ukształtowanie wypowiedzi.

Procesualność

Na takie pytania najlepsze odpowiedzi odwołują się do nazwy. Zgodnie z francuskim terminem *essayer* jest to próba, próba dotarcia do sedna rzeczy, do prawdy. Esaj stanowi zatem proces dochodzenia do jakiegoś punktu, a co za tym idzie pozostaje nieskończony, otwarty, tak samo, jak dyskusja, w której bierze udział. Nie musi kończyć się podsumowaniem, konkluzją. Warto się jednak wysilić i zdobyć w tym miejscu na jakąś interesującą puentę.

Subiektywizm

Nie jest to jednak wypowiedź reprezentująca społeczeństwo, grupę ludzi, lecz jedną osobę – autora. I to właśnie stanowi siłę tego gatunku. Owo „ja” stanowi oś, centrum warunkujące spójność wypowiedzi. Eseista nie jest zobowiązany do obiektywizmu, wręcz przeciwnie, oczekuje się od niego indywidualnego podejścia do tematu wypowiedzi, a zatem niespotykanego u innych. Nie znaczy to jednak, że esej jest płytki. Jego bogactwo nie wynika z obiektywnego przedstawienia rzeczy, lecz z różnorodności przyjmowanych perspektyw i skojarzeń, ale przede wszystkim z eksploracji tego eseistycznego „ja”.

Temat: Czym jest esej?

Luźna kompozycja

Absolutnie dowolna, ale w żadnym razie nie chaotyczna! Może być luźna, może być fragmentaryczna, ale nie może być chaotyczna. Wręcz przeciwnie powinien to być prawdziwy majstersztyk ukazujący mistrzowski kunszt autora.

Dopuszcza stosowanie: skojarzeń myśli, obrazów, cytatów, paradoksów, aforyzmów, dygresji, exemplów, retrospekcji i wszelkich innych środków stylistycznych, zbliżających esej do prozy poetyckiej. Pamiętaj jednak, że esej nie wprowadza fikcji literackiej.

6. Styl eseju (ze strony wikipedii)

- Esej dąży do stylu wysokiego, jest popisem kunsztu literackiego autora. Przy użyciu wysublimowanych środków artystycznego wyrazu powinien dowodzić elokwencji i erudycji autora. Styl, pozornie lekki, powinien charakteryzować się pewnym poziomem wyrafinowania. Eseista często w swoich tekstach stosuje groteskę i ironię.
- Intertekstualność – eseista często stosuje cytaty, aforyzmy i odniesienia do różnych dzieł literackich oraz kulturalnych, wplata w kompozycję tekstu aluzje historyczne i filozoficzne. Skutkiem takiej praktyki jest dialogiczność tekstu
- Dygresyjność – bardzo częstą cechą spotykaną w esejach jest pojawianie się różnego rodzaju wtrętów, które przerywają tok myśli i kierują w zupełnie innym kierunku. Obrazują one to, co mówi autor, ponadto ubarwiają tekst, ale nie zawsze muszą wносить do dzieła coś nowego.